

SZERKESZTŐI ELŐSZÓ A SZÖVEGGYŰJTEMÉNYHEZ

„A hit nem pusztán az értelem meggyőződése, hanem szilárd elfogadás, világos bizonyosság, nagyobb, mint bármi más bizonyosság; hiszen a lélekben jött létre, Isten kegyelmével és csakis általa.” John Henry Newman írta le ezeket – az Anglikán Egyházból a Katolikus Egyházba vezető útja tükrében különösen is drámai – sorokat. A *Hit és kétség* című tanulmányában átelmélkedve járja körül a bizonyosság témáját, amely a konvertita bíboros életművének elméletben és gyakorlatban is a vezérfonala volt. Ma „teológiai episztemológia” néven ismerjük a fundamentális teológia azon fejezetét, amely a keresztény ember vallási bizonyosság-élményét és az azzal összefüggő kérdéseket vizsgálja meg az analitikus gondolkodás eszközeivel.

Vajon összeférhet-e az élő hittel a kétségek bárminemű formája? Mi alapján különböztethetjük meg a hitbeli meggyőződéseinket a tévedésektől, a hiedelmektől, vagy éppen a teológiai vélekedésektől? Milyen szerepe van az érvelő gondolkodásnak és az egyéni tapasztalatnak a hívő ember bizonyosság-élményében? Isten kinyilatkoztatott Igéjének „megtapasztalása” és az Ige jelenlétéből fakadó „bizonyosság” vajon milyen módon része a keresztény életnek? A teológiai episztemológia első feladata, hogy – a hagyománnyal összhangban – tematizálja és beazonosítsa a keresztény ember és az Egyház hittudatának legfontosabb jelenségeit, elemezze azokat, és megválaszolja a fenti kérdéseket.

Mivel a hit a történelemben élő ember Szentlélek által felébresztett képessége, és a hitbeli bizonyosság a bennünk lakó

Lélek eleven tanúságának a gyümölcse (vö. 1Kor 12,3), ezért nem meglepő, hogy az üdvtörténet eseményeiben tevékeny Szentlélek a kinyilatkoztatott *hitletéteményt* olyan „rátalálási helyeken” (*loci theologici*) keresztül teszi hozzáférhetővé, amelyek – a hívő megismerés számára – a hittartalomról szerzett ismeretek külső vonatkoztatási pontjait, a bizonyosság külső támpontjait jelentik. Jelen szöveggyűjtemény a teológiai ismeretelmélet alapvető témáiról szóló olyan tanulmányokat gyűjt egy csokorba, amelyeket – a Pápai Gergely Egyetem professzorai által 1991-ben összeállított, de a teológiai episztemológia tematikájánál sokkal bővebb spektrumú kiadványból – a *Dizionario di Teologia Fondamentale* szócikkeiből tárunk a magyar olvasóközönség elé. A válogatásunkban szereplő tanulmányokat az a – magyar kiadás címében hangsúlyosan jelzett – vezérfonal egyesíti, hogy a keresztény egzisztencia belső igényből fakadóan törekszik arra, hogy a hitvallás gesztusától eljusson a hit teológiai megalapozásáig.

A teológiai episztemológia átgondolásának mai aktualitását jelzi a Nemzetközi Teológiai Bizottság 2012-ben megjelent *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok* című dokumentuma.¹ A szöveg háttérében fellelhető a teológiai ismeretelmélet történetének egész kincsestára, így Newmannek a hívőben működő „helyes következtetési érzék” (*illative sense*) Szentlélek által felébresztett képességéről szóló tanítása is, amely a patrisztikus szerzők szellemi érzékelésről (*oculi cordis*) szóló – a hitbeli bizonyosság tárgyalása szempontjából alapvető – meglátásainak újrafelfedezésére szólít fel. A skolasztikus korban tudományossá szerveződő teológia a hit dolgában szükséges tájékozódás és a racionalitást meghaladó bi-

¹ NEMZETKÖZI TEOLÓGIAI BIZOTTSÁG: *A teológia ma: távlatok, alapelvek és kritériumok*, Római Dokumentumok 38., Szent István Társulat, Budapest, 2013.

zonyosság megszerzésének képességét a természeti azonosságon alapuló megismerés (*connaturalitas*) arisztotelészi eredetű, ám új összefüggésben a Szentlélek működésével kapcsolatos, isteni dolgok megismerésére utaló fogalmával kapcsolta össze. A dokumentumban kifejtett tárgyalásmód közvetlen előzményét Melchior Cano XVI. században kidolgozott, egészen a közelmúltig meghatározó *loci theologici*-elmélete jelenti, amely a hitérzék (*sensus fidei fidelium*) fogalmával és az egyházi tekintély különböző megnyilvánulási módjaival köti össze a bizonyosságra jutással kapcsolatos kérdéseket. A Nemzetközi Teológiai Bizottság dokumentuma az idekapcsolódó hagyományanyag integrálására és a témakör – II. Vatikáni Zsinat által körvonalazott, katolikus identitásnak megfelelő – újratárgyalására tesz javaslatot. A dokumentum azonban nem tekinti feladatának a felvetett kérdések tágabb történeti összefüggéseinek kibontását és rendszerezését, amely úr részleges kitöltésére – magyar nyelven – ez az önállóan is olvasható kötet vállalkozik. Jelen szöveggyűjtemény alapötletét és szerkezeti elrendezését ebből a – Szentszék által jóváhagyott – „statútumból” vettük.

A Nemzetközi Teológiai Bizottság úgy határozza meg a teológiát, mint annak a hitnek az értelmi reflexióját, amely hit válasz Isten Igéjének az Egyház által sakramentálisan közvetített jelenlétére. A dokumentum első része a *Dei Verbum* zsinati konstitúció kinyilatkoztatás-teológiáját foglalja össze a teológiai munka szempontjából. Ehhez a témakörhöz csatlakozik szöveggyűjteményünk első része, amely a kinyilatkoztatás „tárgyi tartalmára” utaló hitletétemény-fogalom (*depositum fidei*) II. Vatikáni Zsinatnak megfelelő bemutatását tűzi ki célul, kitérve a hitletétemény összetettségét és egységét képviselő „igazságok hierarchiája” és „hitszabály” témákra is. Végül a hitletétemény „rátalálási helyeit” tekintjük át. A vezérfonalul szolgáló bizottsági

dokumentum második része, a hitletéteményre reflektáló, az analitikus gondolkodás szempontjából fontos, hat „rátalálási hely” természetéről és használatáról ad alapvető eligazítást, jól meghatározott sorrendben. Ezt pontról pontra követi a jelen kötet második része. Először a bibliai hermeneutika kérdései és a hagyomány fundamentális teológiája kapnak kiemelt figyelmet, mint a hitletétemény elsődleges tanúsító fórumai. Folytatólagosan a hívők hitérzékéről, a Tanítóhivatal természetéről, a teológia mai kontextusban szükséges meghatározásáról, és az „idők jelei” kérdésköréről szóló tanulmányok következnek, amelyeket az üdvtörténeti szemlélet és az egyháztani keret hoz közös nevezőre. Végül, a bizottsági dokumentum harmadik része a teológiai munka sajátosan mai kontextusához fűz megjegyzéseket. Szöveggyűjteményünk ehhez a témakörhöz az „igazság” bibliai és filozófiai fogalma közötti kontraszt és komplementaritás bemutatásával, a tapasztalat mint teológiai kategória tárgyalásával, valamint a relativista tendenciák és a legitim teológiai pluralizmus kiértékelésével csatlakozik. A teológiai episztemológia így összegyűjtött és összefüggéseiben elemzett szempontjai ki-egyensúlyozott összképet adnak a hitigazságokról szerezhető bizonyosság egyéni és egyházi-közösségi támpontjairól. A magyar szöveggyűjtemény történeti távlattal, rendszerező tárgyalással egészíti ki a bizottsági dokumentum által adott gondolati vázlatot; míg a bizottsági dokumentum „statútumok” műfajában rögzíti teológusok egy reprezentatív csoportjának konszenzusát, azon episztemológiai diskurzus legfontosabb pontjairól, amelybe *A hitvallástól a teológiai megalapozásig* címet viselő kötet vezeti be az olvasót. Így, bár a két szöveg külön-külön önálló egész alkot, figyelemre méltó módon meg is világítják egymást.

A kötetben található tanulmányok szerzői között minden nagyobb nyelvterület képviselteti magát. Ezeket a teológusokat az köti össze, hogy a nyolcvanas–kilencvenes évek fordu-

lóján mindannyian kurzusokat vezettek a Pápai Gergely Egyetemen. Ennek a közös oktatói munkának tudható be, hogy – az árnyalatnyi különbségeken túl – a különböző teológiai tanulmányok koherens egészet alkotnak, és a II. Vatikáni Zsinatra épülő katolikus identitás világos képét rajzolják meg. A szerzők az előfordulás sorrendjében: Jared Wicks SJ, William Henn OFM Cap, Prosper Grech OSA, Hermann J. Pottmeyer, Salvador Pié-Ninot, Francis A. Sullivan SJ, Rino Fisichella, Max Seckler, Ignace de la Potterie SJ (†2003), Gerald O’Collins SJ, René Latourelle SJ. Közülük Rino Fisichella és René Latourelle voltak az eredeti, fundamentális teológia egész tematikáját lefedő kötet társszerkesztői. Az eredeti kiadás óta eltelt két évtizedben a *Dizionario* angol és spanyol nyelvű fordítása is napvilágot látott, szerzői közül többen felelős szentszéki hivatalokba kerültek; püspökök, bíborosok lettek.

A Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Fundamentális Teológia Tanszékének *Sensus Fidei Fidelium* sorozatában, harmadik kötetként jelenik meg ez a szöveggyűjtemény. Mivel magyar nyelven ez a kötet mutatja be a legtágasabb horizonton a teológiai episztemológia témáit, érdemes röviden kitérnünk arra is, hogy a sorozat előző két kötete hogyan illeszkedik az itt bemutatott diskurzusba. Richard Gaillardetz *A katolikus teológia megalapozása* című munkája tankönyvi bevezetést nyújt a teológiai ismeretelmélettel először találkozó olvasóknak, ám didaktikus és terjedelmi okokból csak a legfontosabb fogalmakra és összefüggésekre szorítkozik. Ugyanezen körülmények az egyes kérdések alaposabb, történeti kifejtésre sem adtak lehetőséget Gaillardetz-nek. Jelen kötetünk megalapozza és továbbviszi a Gaillardetz-könyv tematikájának kidolgozását, a tárgyalás történeti mélységének és rendszerező szempontjának kiterjesztésével. Bár a teológiai episztemológia manapság szükséges újratárgyalása még kiforratlan területnek

számít, mégis figyelemre méltó összhang van az itt szereplő tanulmányok szemléletmódja és Gaillardetz könyvének látásmódja között, amit a bőséges, közös szakirodalmi utalások is alátámasztanak. A sorozat második köteteként jelent meg Bernhard Welte *Mit jelent hinni?* címet viselő munkája, amely szintén fontos hozzájárulás a teológiai episztemológia összképének megrajzolásához. Szöveggyűjteményünk hitletétéményről szóló fejezeteit Welte tanulmánya – a hit tartalmi elemeinek (*fides quae*) szempontja mellett – a hitaktus (*fides qua*) szempontjának vallásfilozófiai elemzésével egészíti ki. A sorozat és a jelen kötet szerkesztésében érvényesített irányelvekről a bibliográfiát is tartalmazó függelék alapján tájékozódhat az olvasó. A szöveggyűjteményben szereplő tanulmányok a részleteiben tovább bővíthető, de az összképet illetően teljességre törekvő áttekintését adják a teológiai megismerés folyamatának, támpontjainak, a hitben megszerezhető bizonyosság forrásainak.

A kételkedés és a bizonyosság dichotómiája – különösen René Descartes és Ludwig Wittgenstein munkássága nyomán – az újkori filozófiai gondolkodás egyik fő témájává vált. A megváltozott kulturális közegben a keresztény hit tartalmai a pusztán racionális eszközökkel bizonyíthatatlan, egy konkrét történelmi hagyomány belső tekintélye alapján egyetemes igazságigénnyel fellépő állítások „gyanús” kategóriájába kerültek. A valláskritikaként jelentkező racionalizmus ugyanakkor nem küzdött meg becsületesen azzal a – keresztény hagyományban mélyen gyökerező – szemlélettel, mely szerint az ember kognitív tevékenysége, és ezen belül a szellemi érzékelés – a megismerés egy bizonyos szintjén –, már el nem hanyagolható módon függ az episztemológiai alany lelki-szellemi állapotától. A szellemi megismerés mozzanatainál a hitben átélhető megtisztulás és megvilágosodás – Szentlélek hatása alatt valósággá váló – ösz-

szetevői egymásra épülnek, és így vezetnek a lelki tapasztalás kifinomultabb formáihoz, illetve a hiteles megismerést kísérő bizonyosság megszilárdulásához. A teológiai episztemológia számára nagyon fontos ennek az – egyházatyák számára jól ismert – árnyalt, kognitív antropológiának az újrafelfedezése, ami lehetővé teszi a megismerő képesség elvont gondolkodást meghaladó összetettségének a tudatosítását. Szent Pál apostol így ad távlatot az ember lelki életének növekedésével párhuzamos, színrelátásig vezető, spirituális útjának: „Ma még csak tükörben, homályosan látunk, akkor majd színről színre. Most még csak töredékes a tudásom, akkor majd úgy ismerem mindent, ahogy most engem ismernek. Addig megmarad a hit, a remény és a szeretet, ez a három, de közülük a legnagyobb a szeretet.” (1Kor 13,12–13) Ehhez a keresztény úton járáshoz nyújt üdvtörténeti helyzet- és önismeretet a teológiai episztemológia ismeretanyaga, amelyet e kötetben tisztelettel és szeretettel nyújtunk át a magyar olvasóknak.

Bagyinszki Ágoston OFM
Fundamentális Teológia Tanszék
Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola